

Paraules clau

esport, immigració, interculturalitat, multiculturalitat, integració

Esport, immigració i interculturalitat

■ F. XAVIER MEDINA

Antropòleg
Institut Català de la Mediterrània

Abstract

Often sport, especially of the last years has been justified by various social actors as an integration tool with exceptional possibilities, as well as being an important element of interculturality. Without a shadow of doubt, as a social element that it is, sport forms part of a mental picture built around a collective "us", and therefore, being a defining element of identity, also susceptible to become an instrument of integration. Another problem would be to know what we understand by integration and, on the other hand what are the mechanisms by which sport can be used as an element/instrument in this integration. In this article we try to analyse some of these questions surrounding sport and immigration, from different perspectives.

Key words

sport, immigration, interculturality, multiculturality, integration.

Resum

L'esport ha estat sovint, especialment en els darrers temps, reivindicat per diversos actors socials com a un instrument d'integració amb unes possibilitats excepcionals, a més a més d'un important element d'interculturalitat. No hi ha dubte que, com a element plenament social que és, l'esport forma part d'un imaginari construït al voltant d'un "nosaltres" col·lectiu i, per tant, en ser un element definidor d'identitat, és també susceptible de convertir-se en un instrument d'integració. Un altre problema és què entenem per *integració* i, d'altra banda, quins són els mecanismes mitjançant els quals l'esport pot ser utilitzat com a element/instrument d'aquesta *integració*. En aquest article intentarem analitzar algunes d'aquestes qüestions al voltant de l'esport i la immigració des de diferents perspectives.

Introducció

No és cap descobriment, a aquestes alçades, el fet que la presència de persones procedents de societats i de cultures diverses és cada cop més nombrosa a les nostres societats occidentals i, evidentment, també a Catalunya i a Espanya en general –tot i que en un nombre encara força petit en comparació amb els nostres altres veïns europeus.

És evident que Europa ha estat, al llarg de la seva història, un continent amb importants fluxos migratoris. No són, doncs, les migracions, allò que constitueix una novetat al Vell Continent, sinó, com ja a principi de la darrera dècada assenyalava Callovi (1990, pàg. 67), les circumstàncies en les quals aquestes es produeixen: d'una banda, l'efecte sinèrgic dels diferencials demogràfic, econòmic i polític existents entre l'Europa occidental i un important nombre de països amb un potencial de mà d'obra amb un fort creixement; i, d'altra banda, l'existència d'un projecte per part de determinats Estats en el qual les relacions, cada cop més estretes, es troben en el camí de fundar un nou marc de decisió que ultrapassa les fronteres nacionals, al mateix temps que es replanteixen en uns termes nous tots aquells aspectes que, en un nivell més intern, es troben en relació directa amb la convivència. No hem d'oblidar, d'altra banda, que quan parlem d'*immigració* estem parlant de manera conjunta d'un col·lectiu que en realitat és mot divers, tant per raó dels seus orígens com de les seves trajectòries. I que, d'altra banda, estem incloent dins d'aquest col·lectiu moltes persones que no són *immigrants*, perquè mai no han immigrat d'enlloc, sinó que han nascut i s'han criat a la mateixa societat que els autòc-

tons i no són, per tant, immigrants –potser, ni tan sols coneixen el lloc d'origen dels seus pares.

Des d'aquesta perspectiva, multitud de conceptes –que no són en absolut nous– s'han convertit en punts d'atenció social preferent: multiculturalitat, interculturalitat, integració, participació social... tot esperant ser farcits, un cop més, d'uns continguts adequats a unes noves realitats socials, sempre canviants.

Així, doncs, no és d'estranyar que (també) l'esport –*fenomen social total*, parafrasejant la ja clàssica afirmació d'Elias– hagi estat sovint, i molt especialment en els darrers temps, reivindicat per diversos actors socials com a un instrument privilegiat d'integració amb unes possibilitats excepcionals, a més a més de ser considerat com un important element d'interculturalitat. En les línies que segueixen intentarem d'analitzar aquestes i d'altres qüestions al voltant de l'esport i el fenomen migratori des de diferents perspectives. Molt més enllà de l'activitat física, l'esport pren, des del punt de vista proposat, una significació social i cultural inequívoca.

Interculturalitat voluntarista

Tant *multiculturalitat* com *interculturalitat* s'han convertit en dos conceptes “de moda” a casa nostra, molt particularment a partir de la darrera dècada. Des dels discursos acadèmics fins a les converses de carrer, passant pels parlaments polítics, pels més socialment actius o –de manera molt important– pels diferents mitjans de comunicació, aquests conceptes han pres una rellevància social sense precedents. De tota manera, aquest fet tampoc no implica que es tingui una idea certa o aproximada d'allò que signifiquen, ni que tothom estigui parlant de la mateixa cosa quan usa un mateix concepte; ni, fins i tot, que no s'intercanviïn sovint els seus significats sense un excessiu criteri.

Podríem dir que la *multiculturalitat*, des de la nostra perspectiva –i, evidentment, simplificant molt–, implicaria la coexistència en un mateix espai social d'individus o grups de diferents cultures. Aquesta *multiculturalitat*, és, doncs, simplement un fet, una situació que ens ve donada i que po-

dem constatar quotidianament. Per una altra banda, la *interculturalitat* –també de manera molt simplificada– ens portaria cap a una *interacció* social entre aquests individus o grups de diferents cultures que comparteixen un espai multicultural. Aquesta *interacció*, doncs, i com la mateixa paraula ho indica, és una *acció*: necessàriament, indica “moviment” i, per tant, una certa *voluntat* de ser duta a terme.

Ens trobem, doncs, amb una important diferenciació entre ambdós conceptes: mentre que en el primer cas es tracta simplement d'un fet indefugible, en el segon el que tenim al davant és una acció voluntarista de cara a una convivència activa que necessita d'una intencionalitat prèvia i d'un coneixement mutu. Tant *multiculturalitat* com *interculturalitat*, tot i que íntimament interrelacionades, ens condueixen, doncs, cap a realitats diverses que cal tenir en compte de manera diferenciada.

A casa nostra, el fet multicultural, tot i tenir en compte la seva encara relativa poca importància numèrica, s'ha fet cada cop, si més no, més visible i present en determinats espais (el cas del barri del Raval, a Barcelona, per exemple, ha acabat per esdevenir paradigmàtic). De tota manera, no és tan evident que s'hagi donat una relació veritablement intercultural entre membres de cultures diferents. A nivell simplement orientatiu, una enquesta del CIRES dels anys noranta centrada a Catalunya mostrava, per exemple, que més del 80% dels enquestats no havia tingut mai una conversa llarga amb magribins i un 95% no tenia cap tipus de parentiu ni d'activitat amb ells. Veiem, en aquest sentit, com aquesta interculturalitat necessita d'una voluntat d'interacció compartida que, per altra banda, no pot provenir més que d'un coneixement mutu que, a hores d'ara, dista molt d'haver-se donat encara.

Esport i identitat

No hi ha dubte que l'esport és, en tot moment, representació, i que esports, equips i esportistes són projectats i reconeguts com a membres i exponents de les diverses comunitats a les quals pertanyen i representen (Sciama, 1996, pàg. 137; Archetti,

1995; McClancy, 1996; Medina, 1997), fins i tot quan les competicions són oficials o amistoses. En aquest sentit, i especialment en el cas dels esports de masses –com per exemple el futbol o el bàsquet–, la identificació a través d'aquesta representació és especialment significativa, a diferents nivells: local, regional, estatal, continental, i fins i tot intercontinental; i es converteix en una via especialment rellevant per a la construcció de la identitat.

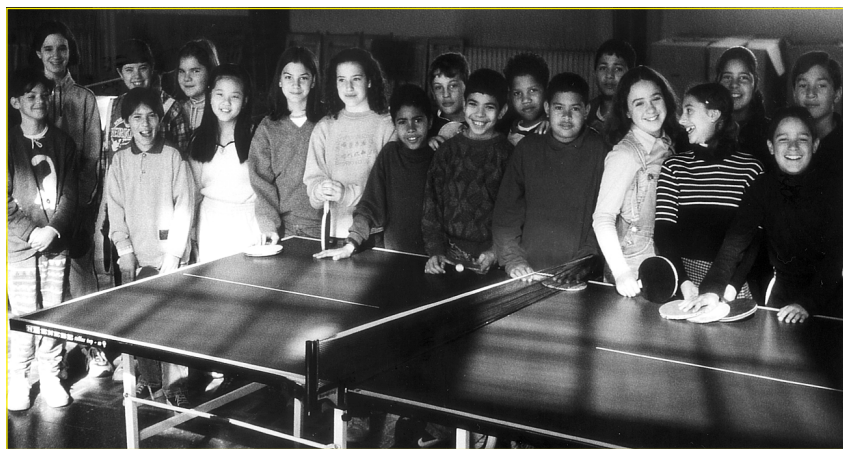
D'aquesta manera, Cachán i Fernández (1998, pàg. 13) diuen que “En el futbol es produeix una adhesió tribal: els equips d'una ciutat o d'un país actuen com a figures totèmiques de les comunitats respectives. Ningú no guanya o perd personalment, es guanya o perd a nivell de *tribu*”. En un sentit semblant, Moreno (1991, pàg. 625) expressa que “quan l'equip de futbol d'un poble s'enfronta a l'equip d'un poble proper o rival, el d'un país al d'un altre en els campionats del món, és clar que s'està reproduint en els aficionats d'un bàndol i l'altre la seva pròpia identitat contrastiva amb la identitat del contrari. I que, per a molts, la pròpia autoestima, no només esportiva, sinó local o nacional, es veurà afectada pel resultat del partit”. En paraules de McClancy (1996, pàg. 2), “(els esports) són vehicles d'identitat que proveeixen els individus d'un sentit de diferència i d'una via de classificació per a ells mateixos i per als altres, tant latitudinalment com jeràrquicament”.

Veiem, d'aquesta manera, com determinades modalitats esportives han estat portades al nivell de les –construïdes com a– *representacions col·lectives* que permeten construir una identitat. Argentina¹ o Brasil utilitzen, a nivell general, el futbol com a *representació* –àdhuc estereotip– identitari; el Pakistan el *squash* o el *cricket* (Werbner, 1996); els Estats Units el beisbol o el bàsquet. La *representació*, a nivell grupal, continua trobant vies de construcció i de desenvolupament a través dels diferents esports.

Esport i interculturalitat

Com a part d'un imaginari construït al voltant d'un “nosaltres” i, per tant, com a element d'identitat, l'esport és també suscep-

¹ En el cas argentí, també podríem nombrar el polo (cf. Archetti, 1995).

Fotografia de l'Associació Esportiva Ciutat Vella-Barcelona

Vivim en una societat multicultural.

tible de convertir-se en un instrument d'integració; és a dir, en un element capaç d'introduir els "altres" en el "nosaltres", aportant elements a favor de la convivència social.

En la seva obra pionera sobre la *Korrika*² basca, l'antropòloga Teresa del Valle (1988) manifesta com aquesta pràctica esportiva construïda i utilitzada com a element d'identitat –en aquest cas, al servei l'idioma basc i en relació intensa amb aquest– és susceptible d'integrar en el "nosaltres" basc tots aquells que la practiquin: "(A través de la *Korrika*), en sis-cents hores, AEK –associació organitzadora– t'ofereix la possibilitat de fer-te euskaldun"³ (Del Valle, 1988, pàg. 270). La pràctica esportiva al servei de l'idioma ofereix, en l'exemple citat, als "de fora" l'oportunitat d'integrar-se, és a dir, d'entrar a formar part i de participar activament en el "nosaltres".

En un nivell diferent, tot i que amb resultats remarcables, tenim el cas de l'associació a clubs esportius. El futbol català, per exemple, aglutina al seu voltant un important sector associatiu, que reuneix persones de

diferents orígens sota uns mateixos colors. En relació amb el F. C. Barcelona, Fernández-Martorell (1996, pàg. 33-34) diu:

"Una activitat com la inscripció a clubs o a d'altres associacions contribueix al fet que els nous subjectes arribin a formar part del Nosaltres. (...) Suposem, que un home que s'autodefineix i que és reconegut com a català associï el seu fill, en néixer, al FC Barcelona. Contribueix amb aquest fet que el seu fill participi i que s'integri en la seva cultura. Però imaginem que un pare jueu viu des de petit a Barcelona i, quan neix el seu fill, també l'inscriu al FC Barcelona. En aquest cas és conscient, amb seguretat, que aquesta activitat contribueix a la integració del seu fill a Catalunya (...) (tot i que) no podem interpretar que amb aquesta inscripció (...) pretengui que el seu fill abandoni la identitat jueva."

L'esport es converteix, en aquest sentit, en un element de *participació* en un "nosaltres" determinat. Però, la participació a través –entre altres elements– de l'esport en aquest context construït i integrador duu, sense dubte, a una transformació *intercul-*

tural d'aquest, dotant-lo d'un contingut social diferent, reformulat a partir de les diverses aportacions dels "nous" membres que n'entren a formar part.

Un exemple clar d'això és el de la victòria de l'equip francès en els relativament recents Campionats del Món de Futbol de França 1998.⁴ La diversitat d'origens (europeus, magribins, oceànics, caribenys, etc.) dels jugadors de la vencedora selecció francesa de futbol, va aixecar a França un cert "orgull intercultural" que va anar més enllà d'allò que és estrictament esportiu, endinsant-se en el *no sempre fàcil* terreny de la convivència.

Però aquesta *interculturalitat* no és un element nou –tot i que sí molt especialment redescobert, aprofitat i utilitzat amb aquesta victòria– en la selecció francesa de futbol. Diu Bromberger (1995, pàg. 155) que, per exemple, en 1985, l'equip estava ja format per Platini, Battiston, Bellone i Ferreri, d'origen italià; William Ayache (*pied-noir* vingut d'Algèria), Giresse i Amorós, fills d'immigrants espanyols, i Luis Fernández, nascut ell mateix a Espanya; Tigana (nascut a Mali, i arribat a Marsella de petit) i Touré (fill d'immigrants de Mali); o Stopyra, net de polonesos. Assenyala aquest mateix autor que, en els campionats del Món de 1990, la formació alemanya, per exemple, serveix de contrapunt, "com a il·lustració gairebé perfecta d'una nació fundada sobre una comunitat de sang" (*ibid*)

En juliol de 1998, la premsa francesa i internacional festejava la victòria de la *intercultural* selecció francesa⁵ amb titulars com: "Ens hem estimat tant... Negres, blancs, *beurs*:"⁶ tant de bo que durés després del futbol";⁷ "Quan el futbol va fer a França";⁸ "Accra, Liffou, Erevan, Pointe-à-Pitre, Concarneau. L'equip de França del món";⁹ o "Pasqua encaixa el gol multiracial".¹⁰

² *Korrika* és una cursa de relleus popular en la qual es recorren els set territoris bascs que hi ha a banda i banda de la frontera. La seva finalitat és el suport de la població a la llengua basca, així com aconseguir aportacions per a la "reuskaldinació". El factor lingüístic actua com a marc de referència general, i el contacte amb la llengua és continuat a través de tota la carrera. Sobre la "Korricursa", o *korrika* que organitzen periòdicament els bascs que viuen a Catalunya, cf. Medina (1997).

³ En euskera "parlant d'euskera".

⁴ Vaig tractar aquest tema per primera vegada en acabar el Mundial, a l'article anterior (Medina, 1998). Repasaré en aquestes línies algunes de les reflexions que em van moure llavors, ampliades i matisades, reflexionades des de la distància en el temps i en relació amb el tema que ens ocupa aquí i ara.

⁵ Destaca molt especialment noms com els de Zidane, Karembeu, Thuram, Djorkaeff, Boghossian o Desail.

⁶ Popularment, es denomina així als magribins de segona generació, fills d'immigrants nascuts en territori francès i sovint ja amb la nacionalitat francesa.

⁷ Article d'Olivier Péretié a *Le Nouvel Observateur*, núm. 1758. París, 16-22 juliol, 1998.

⁸ Article del sociòleg Georges Vigarello a *Le Nouvel Observateur* (op. cit.).

⁹ Article de Christophe Bouchet a *Le Nouvel Observateur* (op. cit.). Especialment interessant és l'observació d'aquest autor, qui va dir: "Per part dels seus pares o dels seus avis, els *Bleus* –la selecció francesa–, provenen dels cinc continents. Per raó del seu lloc de neixement, provenen de tots els racons de França".

¹⁰ Article de José L. Barbería a *El País*, 13 de juliol de 1998.

Tal com manifesta l'antropòleg francès Marc Augé (2001, pàg. 26) en la seva anàlisi sobre la victòria francesa al Mundial de 1998:

"Aquest equip ens estava dient: Mireu com s'assembla a nosaltres la França d'avui. En certa manera ens estava ensenyant a veure (...) Les ciutats de França eren convidades a desprendre's de les il·lusions de la pàtria i de les arrels per afrontar la veritat, quotidianament manifestada per la televisió, d'una França múltiple que de sobte es manifestava com a tal i que exigia ser animada, perquè era França: ¡Vinga, Bleus!"

En informació des de París, l'endemà de la victòria francesa al Mundial, el corresponent Juan P. Quiñero manifestava a la cadena de ràdio *Onda Cero* que, la nit anterior, els francesos d'origen magribí havien sortit als carrers de París, especialment als barris amb una més gran concentració de persones d'aquest origen, per celebrar la victòria de la selecció francesa, així com, molt especialment, el protagonisme màxim del seu "heroi ètnic", el davanter d'origen algerià Zidane.

Sembla ser, doncs, a través de tot això, que el futbol és també considerat com un instrument capaç d'integrar els de fora, entre els de (o com si fossin els de) dintre. Una enquesta¹¹ publicada pel diari francès *Le Journal du Dimanche* propugnava que, després de la victòria al Mundial, el 50% de la població francesa s'havia manifestat partidària de la legalització de la situació dels immigrants clandestins al país. Segons la citada notícia, "el que passa és que la victòria de la selecció francesa, reflex consumat de la pluralitat multiètnica de la joventut actual del país, ha invertit clamorosament la tendència xenòfoba, latent en l'ascens del Front Nacional i en la crisi interna d'una dreta democràtica que havia començat a assumir amb tota naturalitat el vell discurs de la *preferència nacional* davant els estrangers".¹² Igualment sorprenents són les declaracions del Primer Ministre, Charles Pasqua, en un altre temps amb mà de ferro contra la immigració il·le-

gal, declarant, després de la victòria, que "El Mundial ha demostrat que la integració s'ha aconseguit en un 90% en el nostre país. En aquests moments en què França és forta, pot ser generosa, pot fer un gest".¹³

Tal com es desprèn de les paraules del Primer Ministre, sembla ser que, després de la victòria al Mundial, s'havia aconseguit no menys que la *integració* de la població d'origen estranger en un 90%; i no només això, sinó que ara "França és forta" i "pot ser generosa" –i això no semblava ser ben bé així uns dies abans. Tot plegat, no podem sinó tenir la impressió d'estar assistint a una mena de "miracle" intercultural, continuament retroalimentat pels diferents mitjans de comunicació.

No podem deixar de banda, evidentment, factors de gran importància, com ara la influència dels *mass media*, la novetat de la notícia, o la necessitat i l'oportunitat política, però no podem obviar tampoc la importància que la competició que estem tractant va tenir a nivell social; ni tampoc la molt més que rellevant capacitat simbòlica d'incorporació, d'*integració*, que li va ser atorgada a l'esport com a catalitzador d'identitat. En aquest cas, el que tenim és el símbol d'una França *intercultural*. Però de França i d'una identitat francesa, a fi de contes, reivindicada i reconeguda per tots els components de l'equip, qualsevol que en sigui l'origen.¹⁴ Capacitat *integradora*, doncs. Queda només plantejar-nos fins a quin punt aquesta capacitat *integradora* és capaç d'actuar i de romandre, quan el conflicte en relació a d'altres aspectes quotidians faci –un cop més– problemàtica la seva validesa. Com el titular general del setmanari *Le Nouvel Observateur* plantejava en una cita nostra anterior, "tant de bo que durés després del futbol".

Reflexions al voltant de la integració

Però de la mateixa manera que conceptes com multiculturalitat o interculturalitat han

entrat en tot aquest temps en una dinàmica cada cop més accelerada i confusa, el mateix –si no més– podem dir del concepte d'*integració*, el qual farceix els discursos populars, científics, comunicacionals o polítics a tots els nivells, però gairebé mai amb un contingut homogeni.

Habitualment, acostumem a dir que algú "s'integra" quan adopta, sense més, les pautes de la societat dominant: llengua, religió, vestit, hàbits... O que no s'integra si no compleix amb aquestes pautes, tot concedint a aquest concepte un contingut que s'apropa molt més a l'assimilació que no pas a la integració en si mateixa.

De cara a aquest darrer concepte, hem de tenir en compte, ja de bell antuvi, diversos aspectes: en primer lloc, que tant la cultura com la societat (les diverses cultures i societats) no són pas quelcom d'estàtic, d'ímmovible, sinó que, al contrari, són dúctils i dinàmiques i es troben en moviment i evolució continus. D'aquesta manera, veiem com aquells aspectes que avui formen part de la cultura poden ser modificats en el futur; alguns en deixaran de formar part, i d'altres s'hi incorporaran, en un procés de construcció social ininterrompuda i dinàmica.

Des d'aquesta perspectiva, cal especificar també que aquesta *integració* no es dona –no es pot donar mai– unilateralment per part dels "novinguts" (que són, de tota manera, aquells que hauran de fer un esforç més gran), sinó que necessita, cada cop més, d'una adaptació contínua, d'una certa "posada al dia" per part de tots els integrants de la societat, sense distinció. Es tracta, doncs, d'un projecte social comú per a tots els membres de l'entramat social.

En segon lloc, i des d'aquest mateix punt de vista, no podem tampoc cometre l'error de pensar que aquesta societat eminentment urbana en la qual pretenem que es dugui a terme qualsevol mena d'*integració* és una societat homogènia. Tal com expressava el sociòleg nord-americà Louis Wirth (1988, pàg. 37-38) ja a finals dels anys trenta: "La

¹¹ Citada en l'article (*ibid.*)

¹² *Ibid.* De moment, els recents resultats de les eleccions presidencials franceses de finals d'abril de 2002 semblen, tan mateix, desmentir aquestes impresions.

¹³ Charles Pasqua, en declaracions al diari francès *Le Monde* (*ibid.*)

¹⁴ Tot i que sense renunciar, evidentment, a aquest ni a la identitat que aquest proporciona. En el ja citat article de Christophe Bouchet (*cf. supra*), a *Le Nouvel Observateur*, aquest autor destaca, per exemple, que "Youri Djorkaeff i Alain Boghossian han nascut a l'Hexagon, a Lyon i a Digne, però el dia més maco de la família Djorkaeff va ser en plena preparació de l'equip de França, quan els diputats francesos van reconèixer el genocidi armeni malgrat les pressions turques. Youri va recordar als seus avis perseguits, abandonant la seva terra per a refugiar-se a França. Alain Boghossian representa a la segona ciutat armènia del món: Marsella (...)"

F. Xavier Medina (a la dreta) durant la seva intervenció, que va ser moderada per Joan Riera, catedràtic de l'INEF de Catalunya, Barcelona.

ciutat ha estat històricament gresol de races, pobles i cultures i un viver propi d'híbrids culturals i biològics nous. No només ha tolerat les diferències individuals, (sinó que) les ha fomentat". D'aquesta manera, les nostres societats ja són, per si mateixes, complexes, i no existeix un únic interlocutor social que no sigui aquest "tot complex" –la "ciutat com a unitat", en paraules de Hannerz (1986)– amb interessos diversos dins d'un projecte més o menys comú.

Igualment, hem de comptar que, des del moment en què nous actors entren a formar part de l'entramat social, aquesta societat es transforma ja només amb el fet d'incorporar-los, tot evolucionant constantment, com dèiem, de manera totalment dinàmica.

És des d'aquesta perspectiva des d'on hem d'observar un possible concepte d'integració. Més enllà de qualsevol essencialisme –i tenint, però, sempre en compte les limitacions socials i legals imposades– entenem la *integració* com el fet de donar als individus i/o als grups els elements necessaris per dur a terme una quotidianitat compartida i, en la mesura que sigui possible, al mateix nivell entre tots els individus que componen la societat.

Aquesta integració suposaria, doncs, una doble via: per part dels que ja hi viuen, per tal de ser conscients i d'adaptar-se als can-

vis, però també, i molt principalment, per part dels nous, per tal d'incorporar-se a una dinàmica ja establerta de la qual hauran de prendre bona part dels elements necessaris per a la convivència, però a la qual aportaran també, inevitablement, una part del seu bagatge. Es dona, d'aquesta manera, una renegociació contínua dels termes des d'una perspectiva voluntarista per part de les diverses parts que componen l'entramat social, amb l'establiment d'un seguit de normes comunes d'actuació i de col·laboració entre els individus i els grups.

Esport i integració

Però si una cosa és certa és que, tal com hem dit més amunt, si l'esport és un element capaç d'*integrar*, de convertir simbòlicament d'alguna manera en "de dintre" els "de fora", és precisament perquè és un instrument capaç de donar identitat, de *generar identificació* en els individus i, per tant, de fer-los participants, també simbòlicament, d'una mateixa realitat; de fer-los compartir, sentir-se part de quelcom de comú. Conviviu, en definitiva.

Diverses són les iniciatives pràctiques que s'han dut a terme a tots els nivells de cara a aquesta convivència, a aquesta *integració*. Una experiència interessant és la que es va du a terme a la localitat francesa de Massy (cf. Baudet, 1999), una petita ciutat industrial de l'àrea suburbana meridional de París, a uns quinze quilòmetres de la capital, amb una important problemàtica social en general lligada principalment a l'atur, i amb una forta presència de persones d'origen immigrant. En aquest context es va crear, ja l'any 1972, el Rugby Club Massy, fundat per Alain Gazon, un esportista procedent del sud¹⁵ de França i, per tant, immigrant ell mateix a París. Des de la seva fundació, el Rugby Club Massy ha tingut una vocació particularment social, procurant ja des d'un primer moment, bastir un planter de nois locals tot oferint-los la possibilitat de practicar un esport que serveixi com a alternativa al carrer i com a canalització del seu oci. D'aquesta manera, els responsables del Club –que

compten amb la col·laboració dels serveis socials de l'Ajuntament de Massy i amb un personal especialitzat que es fa càrrec d'una mena de seguiment sociofamiliar dels seus membres– intenten anar més enllà del terreny de joc i entrar de manera més plena en la socialització dels joves que formen part dels diversos equips de l'entitat, tot establint una disciplina interna, uns horaris, uns hàbits que s'han de respectar, així com entrant en contacte amb les famílies i implicant al màxim possible els membres d'aquestes en el projecte: "Anem sovint a veure les famílies quan els problemes escolars comencen a parastar de manera important un noi. Fins i tot hem de discutir amb el pare o la mare quan el malestar comença a pujar".¹⁶

L'exemple del Rugby Club Massy és paradigmàtic de com una institució esportiva definida com a tal pot tenir una voluntat d'actuació social que va molt més enllà del que és purament esport. El Club ofereix als seus membres, d'una banda, una identitat com a part d'un club i dins d'un projecte comú de futur, a més a més d'una via d'inscripció social –alguns d'ells poden trobar fins i tot alguna feina vinculada amb el Club, o a través d'ell i dels seus membres– i un complement molt actiu de cara a la seva socialització –disciplina, hàbits alimentaris, exercici físic, educació en valors... En paraules del mateix responsable del Club: "No hi ha res com respectar uns horaris i prendre obligatòriament una dutxa després dels entrenaments; aquests són ja uns grans canvis per a uns nois que viuen en famílies totalment desestructurades".¹⁷ Com diu Baudet (1999, pàg. 169) en referència a aquest projecte esportiu: "la pilota oval evita a alguns d'aquests nois de caure en la delinqüència".

Un dels aspectes més importants a tenir en compte és, però, que, malgrat que un de cada tres nois que hi pertanyen han sortit de la immigració, aquesta iniciativa en si mateixa no està adreçada únicament als immigrants, sinó a les capes socials més desfavorides en general –dins les quals, evidentment, les persones d'origen immigrant s'hi troben, dissortadament, força representades–, i que no es tracta, doncs, d'una

¹⁵ Una zona on el rugbi és l'esport rei, per damunt del futbol, podríem dir (cf. En aquest sentit Darbon, 1995; Saouter, 2000)

¹⁶ Citat a Baudet (1990, p. 169)

¹⁷ *Ibid.*

iniciativa específica, sinó comuna per al global de la societat. Aquest és, precisament, un dels riscos que podem córrer i que hauríem de procurar evitar en organitzar activitats esportives específiques de cara a la “integració” dels immigrants: que aquestes activitats acabin sent catalogades per la població en general com a “coses d’immigrants” i, d’una banda, etiquetades despectivament i, de l’altra, i en certa forma, “guetificades”, de manera que més que servir com a instrument d’integració acabin sent una eina de segregació social.

A Catalunya, a causa principalment de la nostra relativament recent història immigratòria, les propostes que s’han dut a terme fins al moment en aquest terreny no han estat gaire nombroses, tot i que han augmentat sensiblement en els darrers anys. Algunes d’aquestes iniciatives es troben ja en un procés d’afirmació i podríem dir, fins i tot, que relativament assentades. Un exemple que podem destacar és del *Torneig de Ramadà* de futbol sala que l’Associació Sociocultural Ibn Batuta, del barri del Raval, a Barcelona, organitza cada any, tot coincidint amb el mes de ramadà –a partir de les 20 hores, és a dir, quan cau la nit, tots els caps de setmana durant el mes de ramadà. El torneig es disputa entre diferents equips, els membres dels quals són en la seva major part immigrants, tot i que el que es pretén, cada cop més, és fomentar la participació de persones en general, independentment del seu origen.

Una altra iniciativa a destacar i ja relativament assentada és la que la Asociación Cultural Hispano-paquistaní de Barcelona du a terme en col·laboració amb l’Ajuntament de Sant Adrià de Besòs (Barcelonès) amb l’organització, tant de cursos de *cricket* –un dels esports més populars al Pakistan (cf. Werbner, 1996)– per a les persones interessades a aprendre aquest esport, com cara a l’organització del *Torneig Vila de Sant Adrià*, obert a la participació de públic en general –tot i que encara són principalment persones d’origen pakistanès aquells que hi participen, car són encara qui millor coneix la pràctica d’aquest esport.

Cara a l’organització d’aquesta darrera iniciativa, un dels seus responsables, en ser entrevistats, ens deia:

“Nosaltres¹⁸ els vam dir: Nosaltres no podem pagar, no tenim diners, però podem prestar els nostres serveis. Podem ensenyar a jugar a cricket (...)”

Totes aquestes iniciatives posen de manifest l’enorme potencial pràctic de l’activitat esportiva de cara tant a la identitat –ja sigui com a membres d’un grup determinat: pakistanesos o marroquins a Catalunya, algerians a França, etc.; o bé com a membres d’una determinada col·lectivitat de convivència: municipi de residència, Catalunya, Espanya...– dels individus i dels grups, com de cara a la seva participació social activa, a la col·laboració en diferents àmbits i, en definitiva, a la convivència en general, posant un èmfasi especial sobre els seus aspectes relacionals, amb la possibilitat d’una interacció directa entre els individus, de tu a tu, en termes d’igualtat.

Però no hem de perdre tampoc mai de vista que l’esport, com a part de la societat i de la cultura que és, forma part d’un entramat social que influeix i és influït per tota la resta d’aspectes amb els quals interactua. Hem de tenir clar, doncs, que és un factor més a tenir en compte, amb més o menys potencial, però no és pas l’únic, ni és, en absolut, cap panacea; d’aquesta manera, no pot actuar ni influir en solitari, ni de manera independent d’aspectes tan cabdals com són els econòmics, de gènere, jurídics, laborals o religiosos, entre altres.

La pràctica esportiva posseeix unes característiques pròpies, uns valors –entre els quals el d’igualtat no és pas el menor– i un potencial relacional i de sociabilitat que la converteixen, possiblement, en un instrument d’excepció de cara a una possible *integració* –entès aquest concepte des de la perspectiva que hem exposat més amunt– social d’aquells sectors de la població –no necessàriament immigrants– que necessiten una acció en aquest sentit. De tota manera, cap actuació social pot estar únicament focalitzada en la pràctica esportiva, deixant de banda tota la resta d’aspectes que influeixen directament en la vida quotidiana dels individus. Com hem dit més amunt, i molt més enllà de l’activitat física, l’esport té una significació social i cultural completa i inequívoca, les implicacions de la qual no poden ser defugides.

Bibliografia

- Archetti, E. P.: “Nationalisme, football et polo. Tradition et créolisation dans la construction de l’Argentine moderne”, *Terrain. Carnets du patrimoine ethnologique*, núm. 25, París, 1995.
- Augé, M.: *Ficciones de fin de siglo*, Barcelona: Gedisa, 2001.
- Baudet, M.-B. “Massy: le ballon contre l’exclusion”, a *Autrement*, núm. 183, París, 1999.
- Bromberger, C.; Hayot, A. i Mariottini, J.-M.: *Le match de football. Ethnologie d’une passion partisane à Marseille, Naples et Turin*, París: Éditions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1995.
- Cachán, R. i Fernández, O.: “Esport o religió: una anàlisi antropològica del futbol com a fenomen religiós”, *Apunts. Educació Física i Esports*, 52, (1998), pp. 10-14.
- Callovi, G.: “Les migrations internationales, nouveau défi pour l’Europe”, a M.-A. Roque (ed.), *Els moviments humans en el Mediterrani Occidental*, Barcelona: Institut Català d’Estudis Mediterranis, 1990.
- Darbon, S.: *Rugby mode de vie. Ethnographie d’un club: Saint-Vincent-de-Tyrosse*, París: Jean-Michel Place, 1995.
- Del Valle, T.: *Korrika. Rituales de la lengua en el espacio*, Barcelona: Anthropos, 1988.
- Fernández-Martorell, M.: *Antropología de la convivencia*, Madrid: Cátedra, 1997.
- Hannerz, U.: *Exploración de la ciudad*, Mèxic: FCE, 1986.
- McClancy, J. “Sport, Identity and Ethnicity”, a McClancy, J. (ed.), *Sport, Identity and Ethnicity*. Oxford: Berg, 1996.
- Medina, F. X.: “Nuevos rituales deportivos urbanos y construcción de la etnicidad. La *Korrikursa* de Barcelona”, a R. Sánchez (ed.), *La actividad física y el deporte en un contexto democrático (1976-1996)*, Pamplona: AEISAD, 1997.
- : “Deportes étnicos, deportes de masas: dos vías distintas en la construcción de la etnicidad”, a J. Martínez del Castillo (ed.), *Deporte y calidad de vida*, Madrid: Librerías Deportivas Esteban Sanz, 1998.
- : “Els moviments migratoris a l’Europa occidental: tendències i canvis. El cas de Catalunya”, *Revista Catalana de Seguretat Pública*, núm. 2, Mollet del Vallès: Escola de Policia de Catalunya, 1998b.
- Moreno, I.: “Identidades y rituales”, en J. Prat, U. Martínez, J. Contreras, y I. Moreno (eds.), *Antropología de los pueblos de España*, Madrid: Taurus, 1991.
- Saouter, A.: *Être rugby. Jeux du masculin et du Féminin*, París: Éditions de l’EHESS, 2000.
- Sánchez, R.: “L’esport ritualitzat i la seva importància en la formació de l’identitat”, *Apunts. Educació Física i Esports*, 26 (desembre, 1991).
- Sciama, L. D.: “The Venice Regatta: From Ritual to Sport”, a J. McClancy, (ed.), *Sport, Identity and Ethnicity*, Oxford: Berg, 1996.
- Werbner, P.: “Our blood is green. Cricket, Identity and Social Empowerment among British Pakistanis”, a J. McClancy, (ed.), *Sport, Identity and Ethnicity*, Oxford: Berg, 1996.
- Wirth, L.: “El urbanismo como forma de vida”, a M. Fernández-Martorell, (ed.), *Leer la ciudad*. Barcelona: Icaria, 1988.

¹⁸ L’informador es refereix aquí al moment que van parlar amb les persones responsables de l’Ajuntament de Sant Adrià.